

Adaletnâme : Osmanlı Devleti'nde kanunların uygulanması ve tebaanın haksızlığa düşmemesi için zaman zaman çıkarılan buyruk.

Aforoz : Hristiyanlık dininde papa ve kiliseye karşı gelenlere kilise tarafından verilen Hristiyanlıktan çıkarma cezası.

Ağnam vergisi : Osmanlı İmparatorluğu'nda koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlardan alınan vergilerdir.

Ahilik : Anadolu'da İslam inançları çerçevesinde oluşmuş esnaf yardımlaşma birliği.

Akçe : Osmanlı Devleti'nin para birimi.

Alem : Sancak, bayrak.

Amanname : İslam devletlerinde gayrimüslimlere güvenlik içinde olduğunu bildirmek üzere verilen belge.

Antika : Eski çağlardan kalma eser veya tarihî değeri olan eski eşya.

Antikite : Eski Yunan ve Roma sanatına verilen genel ad.

Asesbaşı : Osmanlı ordusunda, yeniçeri ocağındaki askeri göreviyle birlikte, İstanbul'un güvenliğini sağlamakla yükümlü olan 28. ortaya da komuta eden çorbacıya verilen ad.

Ahilik : Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'da yaşayan Müslüman Türkmen halkın sanat, ticaret, ekonomi gibi çeşitli meslek alanlarında yetişmelerini sağlayan, onları hem ekonomik hem de ahlaki yönden yetiştiren, çalışma yaşamını iyi insan meziyetlerini esas alarak düzenleyen bir esnaf sanatkar örgütlenmedir.

Arpalık : Osmanlılarda askerî sınıfın ileri gelenlerine verilen ilave ödenek ile emekli ya da işten çıkarılma, azledilme maaşı olarak bağlanan gelirlerin ortak adı.

Arşidük : Avusturya'da imparator ailesi prenslerine verilen unvan.

Arz odası : Padişahların elçileri kabul ettikleri oda.

Ayan : Bir şehrin ileri gelenleri. Osmanlılarda çoğu eşraf ailelerinden oluşan sınıf.

Avârız : Osmanlı Devleti zamanında olağanüstü hallerde halka yüklenen malî, aynî ve bedenî vergilerdi.

Babiali : XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı hükûmetine ve bürokrasisine verilen isim.

Bac : Ticaret yapanlardan alınan bir vergi türü.

Balyos : Venedik Devleti'ni Osmanlı padişahları nezdinde temsil eden ve Venediklilerin hukuki haklarını gözetken konsolos.

Bahriye Nazırı : Tanzimat'tan sonra deniz kuvvetleri komutanlığına verilen isim.

Bedesten : Kumaş, mücevher ve benzeri kıymetli şeylerin alınıp satıldığı kapalı çarşı.

Berat : Bir haktan yararlanmak için devletçe verilen belge

Barok : XVI ve XVIII. yüzyıllarda klasik sanatı izleyen resim ve mimarlık üslubu.

Beka : Kalıcılık, sonsuzluk.

Bilaistisna : İstisnasız, ayrıksız, ayırım yapılmadan.

Biat : Bir kimsenin devlet başkanlığını veya hükümdarlığını tanımak.

Bostancıbaşı : Padişahın saray ve bahçelerinin muhafazasına memur olan zabita kuvvetlerinin en yetkili amiri.

Burjuva : Yeni Çağ'da Avrupa'da ticaretle uğraşan zenginlere verilen ad.

Celse : Mahkemede oturum. Aralıksız yapılan toplantı.

Celali : Osmanlı Hükümetine karşı isyan çıkartan kimselere verilen isim.

Cizvit : Reform hareketlerinden sonra Katolik mezhebini korumak ve yaymak için kurulan Hristiyan dinî tarikatı.

Cizye : Müslüman olmayanlardan askerlik hizmetine karşılık alınan vergi.

Cülus : Osmanlı padişahlarının tahta çıkması.

Cülus bahşişi : Osmanlı Padişahlarının tahta çıktıkları zaman, askere dağıttıkları para.

Çar : Rus krallarına verilen unvan.

Celp : Askerlik ödevini yapmaya çağırma.

Cevgân : At üstünde, değnekle takım hâlinde oynanan bir tür oyun.

Çıkma : Edirne, Galata ve İbrahim Paşa Saraylarındaki acemi oğlanların derecelerine göre kapı kulu süvari bölükleriyle sarayın dış hizmetlerine ya da devlet hizmetlerine; saray hizmetlerinde bulunan kimselerin de dış hizmete atanmaları.

Darülfünun : Üniversite.

Darüşşifa : Sağlık yurdu, hastane.

Demokrasi : Halkın egemenliği temeline dayanan yönetim şekli.

Derbent : Osmanlı Devleti'nde, önemli geçitlerin korunması için yapılan karakol ve üsler.

Despot : Bizanslılar döneminde Mora'yı yöneten prenslere verilen ad.

Dirlik : Devlet hizmetleri karşılığı (maaş) tahsis edilen gelir kaynağı, belirli miktarda vergi toplanan toprak parçası.

Dogmatizm : Otoritelerce ileri sürülen düşünce ve prensipleri değişmez kurallar olarak kabul eden görüş şekli.

Darülaceze : Düşkünlerevi.

Ekber-erşed sistemi: Osmanlı Devleti'nde tahta en yaşlı ve en tecrübeli şehzadenin geçmesini öngören gelenek.

Eklektizm : Seçmecilik.

Enderun mektebi : Saray okulu

Endülüjans: Katolik kilisesinin günahlardan arınmak için halka sattığı af kâğıdı.

Engizisyon: Katoliklerde dine aykırı davranışları araştırıp, cezalandıran kilise mahkemesi

Ferman : Osmanlı döneminde, padişahın yazılı buyruğu.

Feodalite (derebeylik rejimi) Siyasal ve askeri gücü elinde bulunduran, toprağın mülkiyetine veya imtiyazına sahip olan bir senyörler (derebeyler) sınıfı ile bu sınıfa bağımlı köleler sınıfının oluşturduğu idari düzene feodalite denir. Orta çağ Avrupası'nda yaygındır.

Feshetmek : Hükümünü bozmak, dağıtmak.

Kadırğa : İki direkli, yelkenli, özellikle Akdeniz'de kullanılmış olan bir savaş gemisi.

Kâime : Kâğıt para.

Kapitalizm : Sermayenin, en temel üretim aracı olduğu ekonomik sistem veya üretim tarzı için kullanılan genel terim.

Kapitülasyon : Osmanlı Devleti'nde yabancı tüccarlara verilen imtiyazlar.

Katoliklik : Hristiyanlığın mezheplerinden biri.

Kıstas : Ölçüt, bir şeyi ölçü olarak almak.

Hiyerarşi : Bir toplulukta veya bir kuruluştaki yer alan kişileri alt-üst ilişkileri, görev ve yetkilerine göre sınıflandıran sistemdir.

Hirfet :Osmanlı Devleti'nde kunduracılık, duvarcılık, demircilik, marangozluk, dokumacılık gibi küçük el sanatlarına verilen isim

Hümanist: Hümanizme inanan.

Islahat : Düzeltme veya iyileştirme çalışmaları.

İaşe : Yedirip içirme, yiyip içmesini sağlama.

İltimas : Ayrıcalık, kayırma, kollama.

İltizam : Osmanlı devlet gelirlerinin (vergilerin) bir bölümünün belli bir bedel karşılığında devlet tarafından kişilere devredilerek toplanması yöntemi.

İbtidai : İlk durumda kalmış olan, gelişmemiş, ilerlememiş, tekâmül etmemiş, ilkel.

İhlal etmek : Bozma, sakatlama, hâle getirme.

İlhak : Katma, ekleme, ilave etme.

İtica etmek : Sığınma, himayesi altına girmeyi isteme.

İmarat : Bir yeri bayındır etme, bayındırlık.

İmtiyaz : Ayrıcalık

Kanunname-i Ali Osman : Osmani veya Kanun-ı Kadim olarak da bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nde cezalandırma, yönetim ve maliye alanlarında şer'i hukuka uygun olmak koşuluyla padişahın koyduğu yasadır.

Kamu : Bir ülkedeki halkın bütünü.

Kapitülasyon : Bir devletin bir anlaşmaya bağlı olarak başka devletlere tanıdığı iktisadi ve sosyal ayrıcalıklar bütününe kapitülasyon adı verilir.

Kazan kaldırmak : Yeniçerilerin isyan etmesi. Onlar bir isyan başlattıkları zaman yemek pişirilen kazanlarını At Meydanına getirirlerdi. Sonradan bu deyim devlete karşı koyanların tamamı için kullanılmıştır.

Kılıç alayı: Osmanlı Padişahlarının tahta çıktıktan sonra kılıç kullanmaları münasebetiyle yapılan merasim. Kılıç alayı İstanbul'da Eyüp Sultan türbesinde yapılırdı.

Kolonizasyon : Sömürgeleştirme.

Kûfi : Hat sanatında kullanılan düz ve köşeli yazı çeşidi.

Külliye : Bir caminin çevresinde cami ile birlikte kurulmuş medrese, imaret, sebil, kitaplık ve hastane gibi çeşitli yapıların bütünü.

Lejyon : Fransız piyade birliği. Yabancılardan oluşan askerî birlik.

Liberalizm : Ferdi hürriyetleri konu alan ekonomik ve siyasi görüş. Liberal Demokrasi.

Lonca : Osmanlı'da aynı bölgede yaşayan esnaf ve zanaatkarların örgütlenerek kurduğu meslek organizasyonuna verilen isimdir..

Menşur : Padişah tarafından verilen vezirlik, Beylerbeylik veya başka bir unvanı gösteren bir ferman türü.

Menzil : Yolculukta dinlenmek amacıyla durulan yer, konak.

Merkantilizm : Amerika'da altın ve gümüş madenlerinin bulunmasının ardından, devletlerin esas veya asıl zenginliklerini değerli madenlerden meydana geldiğini savunan ve korumacı bir politikadan yana olan iktisadi öğretisi.

Meşveret : Fikir alış verişinde bulunmak için yapılan toplantı.

Meşrutiyet : Bir hanedanın başta bulunduğu ve meclisinin de görev yaptığı rejim.

Mirî : Devlete ait olan.

Muhtesip : Osmanlı'da Esnafı denetleyen, ticari hayatın işleyişini kontrol eden kişi.

Muhzır : Mahkemelerde, ilgililerin duruşmada bulunmalarını sağlayan görevli.

Muid : Müderris yardımcısı.

Mukataa : Geliri doğrudan hazineye bağlı olan vergi ve gelir kaynakları.

Mutlakiyet : Hükümdarın, siyasi iktidarı kayıtsız şartsız elinde bulundurduğu siyasi rejim.

Müderris : Medresede ders veren hoca.

Mühimme : (Divan-ı Hümayun Sicilleri olarak da bilinir), Osmanlı Devleti'nin merkezi karar organı Divan-ı Hümayun'dan çıkan ferman, berat ve hükümlerin işlendiği kayıt defterleri.

Müsadere : Osmanlı İmparatorluğu'nda devletin, haksız kazançla zengin olmuş görevlilerin mallarına istediği zaman el koyabilmesi usulüdür.

Mültezim : Devlete ait vergilerden birinin tahsilini götürü olarak üzerine alan kişi.

Mütevelli : Bir vakfın yönetimi kendisine verilmiş olan kimse. Vakıf yöneticisi.

Naip : Küçük yaştaki hükümdarlara vekâlet eden birinin adına idare eden kişi.

Narh : Zaruri ihtiyaç maddelerinin azami satış fiyatlarını devletin belirlemesi.

Nezaret/Nazırlık : Bakanlık.

Nizamlı: Düzenli olma hali.

Ortodoks : Daha çok Doğu Avrupa'da yaygın olan ekseriyetle Rum ve Slav topluluklarının bağlı olduğu Hristiyan mezhebi.

Ortodoksluk : Ortodoks olma hâli.

Örf : Kanun olmadığı hâlde, halk tarafından alışkanlık olarak uyulan, bulunulan yere ve hâllerin icabına göre oluşan, akla aykırı olmayan dince kötü karşılanmayan davranış, töre, âdet.

Örfî : Örfe uygun olan

Öşür : Müslüman çiftçilerden ürün üzerinden onda bire kadar alınan vergi.

Parlamento : Halk tarafından seçilmiş temsilcilerin devlet işlerini görüşmek üzere toplandığı yer.

Papalık : Papa'nın hükümdar olduğu ülke.

Payıtaht : Taht şehri, hükümet merkezi. Hükümdarın oturduğu şehir.

Pantürkizm : Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında ortaya atılan ve Türklerin birliğini savunan görüş.

Protokol : Diplomatik işlerde ve devletler arası ilişkilerde uyulan kurallar.

Reaya : Osmanlı Devleti'nde vergi ödeyen halk.

Reform : Bir kurumun işleyişini düzeltmek amacıyla getirilen köklü değişiklik.

Rejim : Bir devletin uyguladığı yönetim biçimi.

Risale : Belli bir konuya ayrılmış hacimce küçük kitap, mektup, broşür.

Rokoko : XVIII. yüzyılın başında Fransa'da çok geçerli olan, kavisli çizgileri bol, gösterişli bir sanat üslubu.

Rönesans : Yeniden doğuş. XVI. yüzyılda İtalya'da başlayan, Yunan ve Roma sanatına dönüş hareketi. Bilim, edebiyat, resim ve müzik gibi alanlarda gelişme ve yenilik yapma

Sefaretâme : Büyükelçilerin gezi notları.

Saltanat : Hükümdarlığın hanedan ailesine ait olduğu yönetim sistemi.

Senyör : Orta Çağda Avrupa'da toprağı olan derebeyi.

Skolastik düşünce: İnanç ve bilgiyi, özellikle Aristo'nun bilimsel sistemini kiliseyle uyumlu bir biçimde birleştirmeye çalışan Orta Çağ felsefesi.

Softa : Medrese öğrencisi.

Sömürge : Bir devletin kendi ülkesi dışında egemenlik kurarak yönettiğı veya siyasi ekonomik ve kültürel çıkarlar sağladığı ülke

Şark : Dört ana yönden güneşin doğduğu yön, doğu.

Şer'î : Şeriat ile ilgili

Şövalye : Orta Çağ Avrupası'nda özel yetiştirilmiş atlı savaşçı.

Tahrir : Osmanlı Devleti'nde yeni fethedilen toprakların yazım işi.

Tekfur : Anadolu'daki Bizans valisi ve beylerine verilen unvan.

Terfi : Görevde yükselme.

Teşrifat : Resmi gün ve toplantılarda uyulması gereken âdet ve usuller, resmi gelenekler.

Tetimme : Fatih Sultan Mehmet döneminde öğretime açılan orta dereceli medreseler.

Tezhip : Yaldızla süsleme. Bir yazı veya kitabı yaldız veya boya ile süsleme.

Tımar: Osmanlı Devleti'nde ve Anadolu Selçuklularında belirli bir hizmet karşılığında şahıslara tahsis edilen toprak parçası.

Tulumbacı : Eskiden yangın tulumbasını yangın yerine götüren ve yangını söndürmeye çalışan kimse.

Uç beyi : Anadolu'daki Türk devletlerinde uç denenen sınır boylarında eyalet ve sancaklardaki kuvvetlerin başı durumunda olan kimse

Ulema : Bilginler.

Ulufe: Osmanlı Devleti'nde kapıkulu askerlerine, sipahilere, bir kısım devlet mensuplarına ve ilmiye ricaline üç ayda bir verilen maaş.

Üs : Harekâtın yürütülebilmesi için gerekli birliklerin, her türlü gereçlerin tamamlandığı, teçhizatın toplandığı ve dağıtıldığı yer.

Vakanüvis : Osmanlı Devleti'nde resmî tarih yazarı.

Vasi : Vekil olma, vekil olarak atanma.

Voyvoda : Eflâk ve Boğdan beylerine verilen unvan.

Veraset : Kalıtım, mirasta hak sahibi olmak.

Yiğitbaşı : Esnaf birliklerinde disiplin, ham madde dağıtımı ve anlaşmazlıkların giderilmesiyle görevli olan kimse.

Yörük : Yarı yerleşik Türk toplulukları.

Zaptiye : Osmanlı Devleti'nde toplum güvenliğini sağlamakla görevli askerî polis kuruluşu.

Zimmî : Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında yaşayan gayrimüslim halk.